

פרשת ויגש: האם מותר לצאת לטיול בחוץ לארץ

פתיחה

בפרשת השבוע מתבשר יעקב, שיוסף בנו בחיים והוא מחכה לו במצרים. בדרכו למצרים עוצר יעקב בבאר שבע, ושם מתגלה אליו הקב"ה ואומר לו, שלא ירא לעזוב את הארץ, "אֲנִי אֶרֶד עִמָּךְ מִצְרָיִמָּה וְאֶנֶכִּי אֶעֱלֶךָ גַּם עִלְיָה" (בראשית מו). מדוע חשש יעקב לרדת למצרים? ב**פסיקתא** כתוב, שלאחר שיצחק צווה שלא לצאת מהארץ, חשש יעקב שאולי גם הוא צריך להישאר בארץ:

"אמר יעקב אבינו, יצחק אבי בקש לרדת מצרימה, אמר לו הקדוש ברוך הוא אל תרד מצרימה (בראשית כו ב), ואני היאך אני יורד? לפיכך כתוב 'ויזבח זבחים לא-להי אביו יצחק', על שם שעיקבו מלרדת מצרימה, וליעקב ציווה לרדת, וראיה לדבר שהרי אמר לו הקדוש ברוך הוא אל תירא מרדה מצרימה, אף על פי שעכבתי את אביך מלרדת, אתה רד". בעקבות יעקב אבינו שחשש לרדת מהארץ, נעסוק השבוע בשאלה מתי מותר לרדת מהארץ, והאם מותר לעשות טיול בחו"ל.

מתי מותר לרדת מהארץ

בפשטות מדברי הגמרא בבבא בתרא (צא ע"א) עולה, שמותר לרדת לחוץ לארץ (= חו"ל) רק כאשר יש רעב, ומחיר התבואה הוא סאתיים בסלע, כלומר מחיר כפול מהמחיר המקורי (רש"י). האם יש דברים נוספים שבשבילם מותר לעזוב את הארץ? מדברי הגמרא במועד קטן (יד ע"א) משמע, שישנם דברים נוספים שמותר בשבילם לצאת לחו"ל. הגמרא דנה בשאלה למי הותר להתגלח בחול המועד (בדרך כלל אסור להתגלח בחול המועד, ורק במקרים חריגים הותר), ומביאה בכך מחלוקת בין ר' יהודה לחכמים. כאשר מישהו יצא לצורך פרנסה וחזר בחול המועד, כולם מודים שמותר לו להתגלח, משום שיצא לצורך מצווה. כמו כן כולם מודים, שבמידה והוא יצא לשוט בעולם סתם, שאסור לו להתגלח כי הוא יצא שלא ברשות. נחלקו חכמים ור' יהודה מה הדין כאשר הוא יצא להרוויח כסף שלא היה חייב באופן מדי, כאשר לדעת חכמים מותר ואילו לדעת ר' יהודה אסור. לכאורה מדברי הגמרא עולה, שכולם מסכימים שאסור לצאת לטייל בחוץ לארץ, ורק לצרכי פרנסה וכדומה מותר, אך מרש"י עולה לא כך. הוא פירש, שיש מקרים שבהם מותר לצאת לחוץ לארץ, ורק כן בגלל שהוא יצא בלי שום סיבה אפילו קטנה יש בכך איסור, אבל אם יש אפילו סיבה קטנה - מותר לצאת גם לטיול. מכל מקום **הראב"ד** (מובא ברא"ש ג, א) פירש לא כך, ולשיטתו אסור לצאת בכל עניין לטיול בחוץ לארץ, וכן פסק בעקבותיו **בבית יוסף** (או"ח תקלא).

אלו מצוות הותר לצאת מן הארץ

לכהן יש בעיה נוספת לצאת לחו"ל, כיוון שכל אזור חו"ל נחשב כטמא מדברבן בעקבות גזירה של חז"ל ('טומאת ארץ העמים'). הסיבה שחז"ל גזרו על הטומאה היא, שהגויים היו קוברים את מתיהם בלי לסמן היכן, ויש חשש שהכהן ידרוך על קבר ויטמא, לכן גזרו חכמים שכל אזור חו"ל נחשב טמא, ואסור לכהנים להיכנס לשם (ועיין הערה¹).

למרות זאת, הגמרא במסכת עבודה זרה (יג ע"א) מביאה שלוש חריגות, בהן בכל זאת מותר לכהן לצאת לחוץ לארץ למרות הטומאה: להציל כסף מהגויים (= פרנסה), להתחתן וללמוד תורה. למרות שהגמרא דנה בשאלה מתי מותר לכהן לצאת מהארץ, הפוסקים הבינו שהוא הדין לישראל, ומה שמותר לכהן מותר לישראל (ויש חריגות, ואכמ"ל).

האם דווקא בשלושת מצוות אלו הותרה היציאה מארץ ישראל, או שהגמרא נקטה מקרים אלו כדוגמאות בלבד?

א. **התוספות** (שם, ד"ה ללמוד) סברו, שהגמרא ציינה את שלושת המצוות הללו בדווקא, ולצורך שאר מצוות אסור לכהן לצאת לחוץ לארץ ולהיטמא מדברבן. הסיבה שדווקא לצורך מצוות אלו אפשר לרדת מהארץ היא, שמדובר במצוות גדולות וחשובות, שהאיסור לצאת מהארץ נדחה מפניהן, ובלשון התוספות:

"ודוקא בהנך מצוות שהן חשובות: ללמוד תורה, שגדול תלמוד תורה שמביא לידי מעשה, ונשיאת אשה נמי (= גם) דכתיב (ישעיה מה) 'לא תהו בראה לשבת יצרה', אבל לשאר מצוות – לא".

ראיה לדבריהם, הביאו התוספות מהגמרא במסכת מגילה (כ ע"א) הכותבת, שבעיקרון אסור למכור ספר תורה לשום צורך שהוא, כיוון שיש בכך ביזון לספר. בכל זאת, בשביל שתי מצוות הותר למכור ספר תורה בגלל שהם חשובות מאוד, נשיאת אשה ותלמוד תורה. מוכח שמדובר במצוות חשובות מאוד, ולכן גם התירו לכהן לצאת לחוץ לארץ ולהיטמא בשביל לקיים מצוות חשובות אלו.

ב. **רב אחאי** בשאלתות (מובא בתוספות) חלוק על דברי התוספות ופסק, שכאשר הגמרא מציינת את המצוות הללו, אין הכוונה שדווקא בשבילן מותר להיטמא, אלא בשביל כל מצווה מותר. אם כן, מדוע הגמרא ציינה דווקא את המצוות האלו? כותב בעל השאלות שאם במצוות קלות כמו נשיאת אשה ולימוד תורה מותר לצאת לחוץ לארץ, כל שכן בשאר המצוות.

לכאורה דבריו תמוהים, שהרי כפי שראינו בדברי הגמרא במגילה, רק לצורך המצוות הללו התירו למכור ספר תורה, מוכח שהן המצוות החשובות ביותר! נראה שכוונתו לומר, שמצוות כמו נשיאת אשה ולימוד תורה קל לקיים אותם בארץ ישראל, לכן היה מקום לומר שלא יתירו לצאת בשבילם לחוץ לארץ. מכך שאפילו בשביל המצוות הללו מתירים לצאת לחוץ לארץ, קל וחומר שבשאר מצוות שקשה לקיים אותן בארץ יהיה מותר לצאת בשביל לקיים.

חזרה ארצה

כפי שראינו מדברי הגמרא בעבודה זרה, לצורך נשיאת אשה מותר לצאת לחוץ לארץ. על כך קשה מגמרא נוספת במסכת כתובות (קיא ע"א), המביאה סיפור על אדם שאחיו שגר בחו"ל נפטר ללא ילדים, והוא היה צריך לייבם את אשתו. שאל האיש את ר' חנינא, האם הוא יכול לרדת לחוץ לארץ כדי לייבם אותה. ר' חנינא ענה לו בתקיפות, שאסור לו לצאת מהארץ לייבם את אשת אחיו.

¹ רוב האחרונים וביניהם **המהרש"ל** (פתי"ש י"ד ששה, ה), **הש"ך** (שם, ב), **הט"ז** (שם, ד), **הב"ח** (שם, ג) ו**הפרישה** (שם, ג) נקטו, שבזמן הזה כהן לא צריך לחשוש מטומאת ארץ העמים, ורק כאשר היו טהורים ואכלו טהרות יש לכך משמעות, והיום בכל מקרה אנחנו טמאים. לעומת זאת לדעת **המהרי"ט והשבט יעקב** (ב, צח), גם בזמן הזה נוהג דין טומאת ארץ העמים, דבר שיכול להקשות על הכהן לצאת לחוץ לארץ.

הרמב"ם (שם) **והתוספות** (שם) תירצו, שגם כאשר התירו לצאת לחו"ל בשביל לשאת אשה, ללמוד תורה וצרכי פרנסה, זה רק בתנאי שחוזרים אחר כך לארץ ישראל. אותו אחר שהלך לייבם את אשת אחיו, לא התכוון לחזור לארץ ישראל עם אשת אחיו, משום כך אסר עליו ר' חנינא לצאת לחו"ל בשבילה.

יציאה לטיול

א. בפשטות, לפי כל מה שראינו עד כה מהגמרא במועד קטן ועבודה זרה, אין היתר לצאת לטייל בחוץ לארץ, כיוון שלא מדובר בצורך מצווה, פרנסה או נשיאת אשה, ואכן כך פסקו להלכה **הרב החיים הלוי** (עשה לך רב ח, מט) **והמשנה הלכות** (יא, תלא). ובלשונו של **הרב עובדיה** (יחוה דעת ה, נז):

"בסיכום: מותר לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ לצורך פרנסה ולסחורה, ובלבד שיהיה על מנת לחזור לארץ בהקדם, אבל להשתקע בחוץ לארץ אסור. ואסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ לטייל אפילו על מנת לחזור לארץ ישראל. ומותר לצאת לחוץ לארץ ללמוד תורה ולישא אשה על מנת לחזור לארץ ישראל."

ב. אמנם בכל זאת לא מעט מהפוסקים נקטו להלכה, שמותר לצאת לטיול בחו"ל. כיצד הם מיישבים את הגמרות שראינו לעיל? מצינו לפחות שתי דרכים:

אפשרות ראשונה: מופיעה **בשלטי גיבורים** (שבועות ז ע"א בדה"ר). הוא דן בשאלה, האם יש מצווה לעלות לארץ ישראל, כאשר העולה מתכוון בסוף לחזור חזרה לחוץ לארץ. למעשה נקט, שכמו שאין איסור לצאת לחוץ לארץ אם חוזרים לארץ, כך אין מצווה לעלות לארץ ישראל אם מתכוונים לחזור לחוץ לארץ.

עולה שלפי שיטתו, האיסור הוא רק להשתקע בחו"ל, אבל במידה ורק שוהים בחו"ל זמן קצר, אין בכך בעיה, וכך נקט להלכה גם **המהרי"ט** (קידושין לא ע"א ד"ה לקראת). לכן כאשר הגמרא בעבודה זרה כתבה, שמותר לצאת לחוץ לארץ למספר מצוות, זה רק כאשר משתקעים בחוץ לארץ לזמן מה, אבל כאשר אין הכוונה לשהות בחו"ל לאורך זמן – מותר, ובלשונו של השלטי גיבורים:

"ומצווה ללכת לארץ ישראל, היינו דווקא על מנת לדור, אבל ההליכה על מנת לצאת, אין בה מצווה, דכי היכי (= כמו) דהיציאה על מנת לשוב אינה עבירה, וכן יש בספר התשב"ץ, ומילתא דמתסברא הוא (= ודבר הגיוני זה), דמה מצווה יש בהולך לארץ ישראל על מנת לשוב, ומי ביקש זאת מידו רמוס חצרי."

אמנם, אפשרות זו קשה, בגלל גמרא נוספת במסכת גיטין (עו ע"ב). הגמרא כותבת, שכאשר היו חכמי ארץ ישראל מלווים את חבריהם מבבל החוזרים לביתם, הם היו מלווים אותם עד עכו, כיוון שאסור לצאת מהארץ. עולה, שאפילו לצורך יציאה זמנית אסור לצאת, שהרי מן הסתם הם היו ממשיכים ללוות את חבריהם לזמן קצר, ומיד אחר כך היו חוזרים.

המהרי"ט אמנם עמד על קושיה זו, וכתב שהגמרא מדברת רק ממידת חסידות, ממידת חסידות אין לצאת אפילו לרגע, אבל מעיקר הדין מותר, אך מדובר בתירוץ קשה, שהרי הגמרא מנמקת את הסיבה לכך שלא ללוו את חבריהם: "משום דאסור לצאת מארץ לחוצה לארץ".

אפשרות שנייה: לעיל ראינו, שהגמרא במסכת מועד קטן אוסרת על אדם שיצא לטייל בחוץ לארץ להתגלח במידה והוא חוזר בתוך חול המועד, כיוון שהוא יצא שלא ברשות, וכך פסק להלכה **השולחן ערוך** (או"ח תקלא, ד). **המגן אברהם** (ס"ק ז) דייק מדברי השולחן ערוך, שדווקא מי שהלך לטייל אסור לו להתגלח, אבל מי שהולך לצורך מצווה, כמו לראות את פני חברו, מותר לו להתגלח אם הוא חזר בחול המועד.

עולה מדבריו, שכאשר אדם יוצא לצורך מצווה אפילו קטנה של ראיית פני חברו - אין בכך בעיה. אמנם השולחן ערוך כותב בפירוש שיציאה לטיול לא נחשבת מצווה, אך בכל זאת העלו האחרונים מספר טעמים לומר שיציאה לטיול נחשבת כצורך מצווה, והשולחן ערוך דיבר על טיול שכל מטרתו הנאה, אבל טיול למטרות שונות עשוי להיחשב כצורך מצווה שבגינו מותר לצאת:

א. הרב וואזנר **בשבט הלוי** (ה, קעג) כתב, שכאשר הולכים לראות את פלאי הטבע שעשה הקב"ה, יש בכך צורך מצווה, ולכן יהיה מותר לשם כך לטוס לחו"ל. הוא מסייג את דבריו וכותב, שההיתר הוא רק אם הוא נוסע לזמן קצר, אבל אי אפשר לעשות טיול של חצי שנה ולתלות את זה בצורך לראות את פלאי הקב"ה, ובלשונו:

"אבל בצורך כל דהו לא גזרו, ובטיול בסברא זה לא נקרא מקום צורך, ומכל מקום אם הולכים לזמן מועט מאד לראות פלאי הטבע של יוצר בראשית ברוך הוא יש מקום לצדד להקל, כמובן צריך להפוך הכל לדרך מצוה."

ב. **הרב אשר וייס** (פרשת תולדות) חלק על הרב וואזנר וטען, שקשה לומר שכאשר אנשים טסים לחו"ל הם טסים בשביל לשבח את ה' על מעשיו, והרי יש הרבה מקומות יפים בארץ בהם עוד לא היו. משום כך נקט, שהסיבה שמותר לטוס לחו"ל היא, שאדם רוצה לנוח מהטרדות שיש לו בארץ (ולא דומה חופשה בארץ לחו"ל), וכמובן שיש בכך מצווה 'שמבריא גופו ונפשו לעבודת ה' יתברך'.

עלייה לארץ

עד כה דנו, באדם שגר בארץ ישראל ורוצה לטוס לחו"ל. מה דינו של אדם שנולד בחו"ל, האם הוא חייב לעלות לארץ? הרב פיינשטיין **באגרות משה** (אבה"ע א, קב) טען שאמנם יש מצווה לעלות לארץ ישראל, אבל אין חובה לעלות, וכך פסק **באבני נזר** (יו"ד ס' תנד). ראייה לדבריהם הביאו מכך שהגמרא והרמב"ם כתבו שיש איסור לצאת לחו"ל, אבל לא שיש איסור לגור בחו"ל.

הרב עובדיה (קובץ תורה שבע"פ חלק יא), חלק על דבריו, וכתב שיש חובה גמורה לעלות: "וחוב גמור הוא על כל מי שחרד לדבר ה' ומצוותיו לעלות לארץ ישראל, ובפרט בזמן הזה". ראייה לדבריו הביא מכך שאחד מבני הזוג יכול לכפות את השני לעלות לארץ ישראל (ואם הוא מסרב, אפשר לבקש גט), ואם היה מדובר רק במצווה ולא חובה, כיצד הוא יכול לכפות?

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²